

G. ten Cate, doopsgezind predikant te Drachten, het voorstel om een vereniging te stichten die in nood verkerende moderne gemeenten in Nederland hulp zou bieden. Daaraan was volgens veel modernen door de oprichting van de 'Confessionele Vereniging' in 1864 en de vooral in Friesland sterk agerende 'Provinciale Friesche vereniging van Vrienden der Waarheid'⁷ dringend behoefte. Het zou echter nog tot maart 1870 duren eer de vereniging 'Gewetensvrijheid' ontstond. Het initiatief kreeg vervolgens een landelijke impuls: op 15 juli werd te Utrecht '*Het* Protestantenbond' opgericht. Op 31 oktober – hervormingsdag! – van het jaar 1871 werd onder leiding van de Utrechtse hoogleraar in de filosofie mr. C.W. Opzoomer de eerste algemene vergadering gehouden; hierin was nu ook het lekenelement aanwezig.

De bekende Groningse kerkhistoricus Lindeboom, auteur van een *Geschiedenis van het Vrijzinnig Protestantisme*, voegde in 1935 aan Herderscheë's verslag weinig toe. Hij schreef echter wel onomwonden over de betekenis van vrijzinnige predikanten te Dokkum en omstreken, maar noteerde in plaats van de reeds genoemde Ten Cate die van de eveneens te Drachten staande (1868-1876) zeer moderne hervormde predikant B.W. Colenbrander als initiator van de te stichten vereniging.

Chroniqueurs en propagandisten

Wenden we ons tot (officiële-)geschiedschrijvers van de NPB als H.U. Meyboom, K.H. Boersema en G.D. Boerlage⁸ dan constateren we dat de bewuste groep van vrijzinnige predikanten daar onder de naam van 'Dokkumer (Dockumer) Krans' wordt gevangen. Meyboom formuleerde het in 1920 aldus: 'Gelijk sinds 1866 te Amsterdam kwamen op aandrang van den Dokkumer Krans sinds 1868 ook te Leeuwarden moderne predikanten in jaarvergadering bijeen'. Boersema varieerde dit tien jaren later als volgt: 'in navolging daarvan (de moderne theologenvergadering te Amsterdam, D.J.) kwam sinds 1868 te Leeuwarden de Dockumer Krans bijeen (...)', terwijl G.D. Boerlage ongeveer een kwart-eeuw later de Dokkumer Krans vereenzelvigde met een kring van intellectuelen die zich in

de noordelijkste stad van Nederland op de studie van het modernisme had geworpen. Vervolgens kwamen vertegenwoordigers van deze kring in contact met een aantal inwoners van 's-Gravenhage dat een geloofsgemeenschap van modernen wilde stichten. Deze beide groepen vonden elkaar en richtten tesamen de NPB op.⁹ Er blijkt dus bij de diverse auteurs nogal wat verschil van inzicht te heersen over de plaats, de betekenis en de naam van de 'Dokkumer Krans'. De bovengenoemde schrijvers leverden desondanks echter wel toonbeelden van eenvoud en duidelijkheid in vergelijking met hetgeen in NPB-kring over dit onderwerp verscheen. Raadplegen we de daar vervaardigde geschriften dan neemt voor de buitenstaander de verwarring slechts toe.

In de brochure *Het werk van den Nederlandschen Protestantenbond*, waarvan de tweede druk in 1917 te Zaltbommel verscheen, is van noordelijke invloed in het geheel geen sprake hoewel een jaar daarvoor de Leidse hoogleraar L. Knappert, die trouwens van 1889-1893 hervormd predikant te Dokkum was geweest, met bewogenheid had getuigd: 'Gedenkt den tijd toen te Dokkum het plan rijpte tot oprichting van wat nu de Protestantenbond heet. Om vrijheid ging het en in vrijheid moest men zich kunnen bewegen. Ook in de staatkunde en in de oeconomie gingen immers de liberale beginselen dien kant uit: neem beletselen weg, maar overigens vrije ontplooiing en vooral geen inmeniging van hoogerhand'.¹⁰ Acht jaren na het verschijnen van bovengenoemde brochure bleek men beter geïnformeerd. Blijkens de *Wegwijzer naar en in den Nederlandschen Protestantenbond* (1925) was men nu goed op de hoogte van hetgeen Meyboom in 1920 te berde had gebracht over het Dokkumer aandeel in de totstandkoming van de NPB. Veel verrassender echter dan de vrij obligate tekening in deze brochure is die welke A.A.M. Hoytink – veel later overigens – opzette. Hij was de auteur van het gedenkboekje dat verscheen ter gelegenheid van het honderd-jarige bestaan van de NPB. Omtrent de 'Dokkumer Krans' wist hij nota bene te melden dat die was opgericht door de predikanten B.W. Colenbrander te *Drachten* en W.